

Kapitel 1

Den mänskliga naturens lag

ALLA HAR HÖRT FOLK GRÄLA. Ibland låter det lustigt och ibland låter det bara obehagligt, men hur det än låter tror jag att vi kan lära oss något mycket viktigt om vi lyssnar till vad för slags saker de säger. De säger sådant här: »Vad skulle du tycka om någon gjorde så mot dig?« – »Det är min plats, jag satt där först!« – »Låt honom vara, han gör inte dig något.« – »Varför ska du tränga dig före?« – »Ge mig en klyfta av din apelsin, du fick en av min!« – »Kom igen nu, du lovade!« Folk säger sådana saker varenda dag, bildade människor lika väl som obildade och barn lika väl som vuxna.

Det jag tycker är intressant med alla de här anmärkningarna är att den som gör dem inte bara säger att han råkar ogilla den andres sätt att uppföra sig. Han hänvisar till något slags regel för hur man ska uppföra sig som han förutsätter att den andre känner till. Och den andre svarar väldigt sällan: »Åt helvete med den regeln!« Nästan alltid försöker han visa att det han gjort inte egentligen bryter mot regeln. Han låtsas att

det finns någon särskild anledning i just det här fallet till att personen som satt där först inte ska få behålla sin plats eller att det var en helt annan sak den gången han fick en apelsinklyfta eller att det hänt något som gör att han inte behöver uppfylla sitt löfte. Det verkar faktiskt som om båda parter hänvisade till någon slags gemensam lag eller norm för rent spel eller vad man får göra eller moral eller vad man än vill kalla det. Och det är precis vad de gör. Om de inte hade gjort det, hade de förstås kunnat slåss som djur, men de hade inte kunnat klandra varandra i den mänskliga betydelsen av ordet. Att klandra någon innebär att man försöker visa att den andre har fel. Och det skulle inte vara någon vits med det, om man inte i någon mening var överens med sin motpart om vad som var rätt och fel, precis som det inte skulle vara någon vits med att säga att en fotbollsspelare fuskat, om man inte på något sätt var överens om vad som är tillåtet i fotboll.

Den här lagen eller regeln om rätt och fel brukade förr kallas den naturliga lagen. När man nuförtiden talar om »naturlagarna« menar man oftast sådant som tyngdlagen eller Mendels ärftlighetslagar eller kemins lagar. Men när äldre tiders tänkare kallade lagen om rätt och fel för »den naturliga lagen« menade de egentligen den mänskliga naturens lag. Tanken var att liksom all materia lyder under tyngdlagen och alla levande väsen under biologins lagar, så lyder också människan under naturgivna lagar – med den stora skillnaden att medan materia inte kan välja om den vill lyda tyngdlagen eller ej, så kan en människa välja antingen att lyda den mänskliga naturens lag eller att bryta mot den.

Vi kan uttrycka det här på ett annat sätt. Varenda männi-

ska lyder varje ögonblick under flera olika uppsättningar av lagar, men det finns bara en uppsättning lagar som hon kan bryta mot. Som kropp lyder hon under tyngdlagen och kan inte annat: lämnar man henne utan stöd mitt i luften faller hon utan mer val än en sten skulle ha. Som levande väsen lyder hon under en mängd biologiska lagar som hon inte kan bryta mot mer än ett djur kan. Det vill säga, hon kan inte bryta mot de lagar som även gäller för andra ting, men den lag som gäller enbart för den mänskliga naturen, den lag som inte också gäller för djur eller växter eller döda ting, det är den lag hon kan bryta mot om hon vill.

Den här lagen kallades naturlig eftersom folk trodde att alla kände till den av naturen och inte behövde undervisas i den. De menade förstås inte att man inte här och där kunde träffa på någon enstaka individ som inte visste något om den, på samma sätt som det finns några få som är färgblinda eller tondöva. Men tar man släktet som helhet, trodde de att den mänskliga föreställningen om vad man får göra stod klar för alla och envar. Och jag tror att de hade rätt. Annars skulle allt vi sade om andra världskriget vara meningslöst. Vilken mening kan det ha haft att säga att fienden hade fel, om inte det rätta är någonting verkligt som nazisterna innerst inne kände lika väl till som vi och borde ha rättat sig efter? Om de inte hade haft någon uppfattning om det vi kallar det rätta, så hade vi inte kunnat klandra dem för vad de gjorde mer än vi kunde klandra dem för deras hårfärg – även om vi kanske ändå hade varit tvungna att slåss mot dem.

Jag vet att somliga säger att tanken att det finns en naturlig lag eller en föreställning om vad som är rätt att göra som alla

människor känner till är felaktig, eftersom moralen ser annorlunda ut i olika civilisationer och i olika tidevarv.

Men det är inte sant. Det har funnits skillnader mellan olika folkslags moraluppfattningar, men de har aldrig varit fullständigt annorlunda. Gör man sig bara besväret att jämföra till exempel de gamla egypternas, babyloniernas, hinduernas, kinesernas, grekernas och romarnas moraliska övertygelser så slås man av hur lika de är varandra och våra egna. Några belägg för detta har jag samlat i tillägget till en annan bok, *Människans avskaffande*. Men för den här bokens syfte behöver jag bara be läsaren att tänka över vad en helt annorlunda moral skulle innebära.

Tänk dig ett land där folk beundrades för att de flydde i strid, eller där människor var stolta över att gå bakom ryggen på sina mest tillgivna vänner. Du skulle lika gärna kunna försöka föreställa dig ett land där två plus två blev fem.

Människor har haft olika åsikter om vilka man borde uppföra sig osjälviskt mot – om det bara är mot sin egen familj eller mot sina landsmän eller mot alla och envar. Men de har alltid varit överens om att man inte bör sätta sig själv först. Själviskhet har aldrig beundrats.

Människor har haft olika åsikter om ifall män ska ha en enda hustru eller fyra. Men de har alltid varit överens om att en man inte helt enkelt får ligga med vilken kvinna han vill.

Men det mest anmärkningsvärda är det här: när man stöter på någon som säger sig inte tro att det finns något som verkligen är rätt och fel, upptäcker man att samma person tar tillbaka det ögonblicket därpå. Han kan bryta sitt löfte till dig, men om du försöker bryta ett löfte till honom kommer han att kla-

ga: »Det är inte rättvist«, innan du hinner säga flasklock. En nation kan säga att stater inte är bundna av ingångna fördrag, men nästa minut säger de emot sig själva då de påstår att just det fördrag de vill bryta var orättvist. Om fördrag nu ändå inte betyder något, och om det inte finns någonting sådant som rätt och fel – med andra ord, om den naturliga lagen inte finns – vad är det då för skillnad på ett rättvist fördrag och ett orättvist? Har de inte försagt sig och bevisat att de egentligen känner till den naturliga lagen lika väl som alla andra, vad de än påstår?

Det tycks alltså som om vi är tvungna att tro att det finns sådant som verkligen är rätt och fel. Folk kan ibland ta miste på dem, precis som folk ibland gör misstag när de räknar, men i sig är de lika litet en fråga om tycke och smak som multiplikationstabellen. Om vi är överens om den saken, övergår jag till min nästa punkt, som är den här: ingen av oss följer i verkligheten den naturliga lagen. Ifall det finns undantag bland er, ber jag dessa så mycket om ursäkt. Ni borde mycket hellre läsa någon helt annan bok, för ingenting jag har att säga rör er. Och därmed vänder jag mig till alla de övriga vanliga människorna igen:

Jag hoppas att ni inte missförstår vad jag tänker säga. Jag predikar inte, och Gud vet att jag inte gör anspråk på att vara bättre än någon annan. Jag försöker bara rikta er uppmärksamhet på hur det faktiskt är: och faktum är att vi i år eller den här månaden eller, förmodligen, redan i dag misslyckats med att själva uppföra oss så som vi kräver att andra ska uppföra sig.

Vi kan ha alla möjliga ursäkter för det. Den där gången när du var så orättvis mot barnen var du väldigt trött. Den där halvskumma grejen med pengarna – den som du nästan hade glömt – berodde på att du hade det hemskt svårt just då. Och

det där du lovade att hjälpa gamla Si-och-så med och som aldrig blivit av – ja, du hade ju aldrig lovat alls, om du hade vetat hur förfärligt upptagen du skulle bli. Och blir det fråga om hur du betar dig mot din fru (eller man) eller syster (eller bror), så skulle jag bara veta hur jobbiga de kan vara – då skulle jag inte tycka det var ett dugg konstigt. Vem sjutton tror jag förresten att jag är egentligen?

Jag är precis likadan. Det vill säga, jag lyckas inte heller följa den naturliga lagen särskilt väl, och så fort någon påpekar att jag inte följer den, dyker en så här lång rad ursäkter upp i huvudet på mig. Frågan är för tillfället inte om det är bra ursäkter. Poängen är att de är ännu ett bevis för hur fullt och fast vi tror på den naturliga lagen, vare sig vi vill eller inte. Om vi inte trodde att vi borde uppföra oss väl, varför skulle vi då vara så angelägna att ursäkta oss för att vi uppfört oss illa? Sanningen är att vi tror så starkt på att uppföra oss rätt och riktigt mot varandra – vi känner sedelagens styre så tungt över oss – att vi inte står ut med att erkänna att vi brutit mot den, och följaktligen försöker vi skylla ifrån oss. Lägg märke till att det bara är vårt dåliga uppförande vi bortförklarar. Det är bara när vi är ovänliga som det beror på att vi är trötta eller bekymrade eller hungriga, när vi är vänliga beror det på oss själva.

Vad jag vill ha sagt är alltså följande. För det första att människor jorden över har den här märkliga föreställningen att de borde uppföra sig på ett visst sätt och egentligen inte kan frigöra sig från den. För det andra att de faktiskt inte uppför sig på det sättet. De känner till vad den naturliga lagen kräver. De bryter mot den. Dessa två fakta är grundläggande om vi vill tänka klart om oss själva och världen vi lever i.